

a dejín ako „riskantným rozhodovaním na pomedzí slobody a nevyhnutnosti.“ Levy explikuje aj Voegelinove pojmy metaxe, gnosticizmu, pričom hlavný prínos a podnetnosť Voegelinovej politickej filozofie vidí v tom, že voči obvyklej interpretácii, podľa ktorej záujem je hybnou silou vedomia a konania, podčiarkuje úlohu symbolizácie ako činiteľa, ktorý pôsobí na vedomie v tom smere, že predstava o tom, čo sme alebo čím môžeme byť, umožňuje pochopiť, čo potrebujeme (s. 96).

Sebainterpretácia ako bytostný rys ľudskej existencie a zároveň aj príčina jej historickej diferencovanosti a ideologický ráz modernity – to sú cenné vklady Voegelina do arzenálu politickej filozofie. Autorov zámer – zosúladiť antropologické východiská s Voegelinovým konceptom – je zreteľne artikulovaný v šiestej kapitole, ktorá tematizuje aj problémy tzv. elementárnej a existenciálnej reprezentácie inštitúcií (s. 112). Posledné dve kapitoly sú venované otázkam pomeru medzi inštitúciami a ideológiami, kolíziám modernity, formovaniu osobnej identity, funkciám inštitúcií, vzťahu medzi antropologickými konštantami a ontologickou stálosťou, možnosti reformulovať politiku a politický poriadok so zreteľom na transcendentnú dimenziu reality.

Doslov M. Palouša v kondenzovanej a hutnej forme rekapituluje hlavné tézy a myšlienkový kontext Levyho prístupu k politike a a zdôrazňuje zástoj Voegelina v ideovom univerze nášho storočia, keďže ide o mysliteľa v našich pomeroch neznámeho.

Hoci čitateľ nemusí s Levyho reflexiami tak v globále, ako aj v jednotlivostiach súhlasiť, ide nesporne o závažné dielko, prinášajúce nový pohľad na politiku, ktoré vhodne zaplní biele miesto na mape našej politickej filozofie.

Tatiana Sedová

SLOVANSTVO A SVET BUDÚCNOSTI

EUDOVÍT ŠTÚR: Slovanstvo a svet budúcnosti. Bratislava, Slovenský inštitút pre medzinárodné štúdie 1993, 175 s. Úvod Svetoslav Bombík, preklad Adam Bžoch.

Štúrov rukopis *Das Slawenthum und die Welt der Zukunft*, popri Kollárovom pojednaní *O slovenskej vzájomnosti* jeden z najplyvnejších slovenských myšlienkových útvarov 19. storočia, sa nakoniec predsa len dočkal vydania v slovenčine. Predchádzali mu dve vydania v ruskom preklade (1867 a 1909), ako i vydanie pôvodného nemeckého originálu Josefom Jiráskom v roku 1931. Jiráskovo vydanie, opatrené rozsiahlym poznámkovým aparátom, poslúžilo Adamovi Bžochovi ako podklad pre jeho pôsobivý preklad do modernej, dobre sa čítajúcej slovenčiny. Štúrov spis tak získal na literárnej kvalite, ktorou sa nemecká pôvodina nevyznačovala. Bžochov preklad síce nie je prvým prekladom do slovenského jazyka, zato však prvým, ktorý vyšiel aj tlačou. Táto skutočnosť núti k zamysleniu sa. Svedčí totiž o tom, že ide o prácu kontraverznú, o prácu, ktorá privádzala a privádza do rozpakov: včera, kedy sa z nej z ideologických dôvodov uverejňovali len vybrané pasáže ([1], 283-291; [2], 163-171), a napokon i dnes, kedy vyšla v plnom znení. Autor úvodu Svetoslav Bombík charakterizoval intenciu Štúrovho spisu ako „odmietnutie Západu“ a tej orientácie, ktorú zvolilo veľkomoravské knieža Svätopluk, ako aj uhorský kráľ Štefan. Štúr sa vyslovil, moderne povedané, za reorientáciu civilizačnej paradigmy latinizovaných stredo európskych Slovanov.

S istou dávkou romantického sentimentu možno konštatovať, že ide o „politický testament“. Tak či onak, *Slovanstvo* je Štúrovým posledným spisom, posledným slovom, posledným stanoviskom. Z hľadiska štýlu a výrazových prostriedkov ide o akýsi druh politickej a pro-rocky ladenej kázně, ktorej adresátom sú „bratia Slovania“, predovšetkým však politicky

neslobodní stredoeurópski Slovania, ktorých emancipačné úsilie, mimochodom, v istom zmysle spolu so stredoeurópskymi Neslovanmi v revolúcii rokov 1848-49 zlyhalo. Víťazstvo padlo do lona absolutistického monarchizmu.

Štúrov spis vznikal na skúsenostnom a zážitkovom pozadí neúspešných revolučných rokov 1848-49, od ktorých si v romantickom nadšení sľuboval mnoho, až príliš mnoho. Štúrovo myslenie a konanie v týchto rokoch sa zásadne odlišuje od názorov a „námier“, ktoré vyjadril na stránkach Slovenských národných novín v predmarcovom období. V ňom sa Štúr prezentuje ako evolučný realista práve sa formujúceho slovenského nacionalizmu, ktorý ešte afirmoval rámec „uhorskej vlasti“. Toto obdobie, plné kritických a realistických nahliadnutí do stavu a perspektív slovenského národovtorného procesu, t.j. premeny slovenského etnického spoločenstva, prakticky „obecného ľudu“ na moderný občiansky národ, nenachádza na škodu veci zohľadnenie v rekonštrukcii Štúrovho ideového vývinu, za ktorého „logické“ zavŕšenie pokladá práve Slovanstvo. Pritom to, čo je logické v slovenskom národovtornom myslení a konaní v druhej polovici 19. storočia, si vyžaduje bližšie určenie. V dôsledku jeho osobitých podmienok tu totiž „logika“ vývinu znamená nezriedka, ak nie priam zákonite, „nelogiku“. Logikou tohto vývinu nie je plynulosť, ale „skákavosť“, závislosť od situácie danej, vskutku „dejinej“ príležitosti. Na rozdiel od predmarcového obdobia, kedy Štúr a jeho prívrženci stáli na pozvoľnom raste a dozrievaní slovenského národovtorného procesu, revolučný potenciál rokov 1848-49 priam núkal príležitosť dosiahnuť „naraz všetko“. Napokon Štúr sám konštatoval, že „čas nás našiel nepripravených“, pretože pôvodne odhadoval dozrievanie slovenského národovtorného procesu na 20 až 40 rokov. Zjavne by však bolo bývalo chybou neodpovedať na výzvu času, ktorý núkal zmenu.

„Slovanstvo ako odmietnutie Západu“. V princípe sa s týmto zistením dá súhlasiť. Avšak treba mať na zreteli, že Štúrovo stanovisko nereprezentuje slovenské národovtorné myslenie ako celok, ktoré bolo i v tomto období diferencovanejšie, než by sa na prvý pohľad mohlo zdať.

Štúr Západ paušálne neodmieta: v istých oblastiach sa od neho možno učiť, jeho odmietnutie však spočíva v tom, že nepokladá západné idey a životné formy za nasledoviahodné, za civilizačné paradigmy. Západ je podľa neho v kríze a speje vraj ku komunizmu ako k svojmu finálnemu úpadkovému štádiu. Mimochodom, jeho charakteristika komunizmu na s. 77 a 78 je výstižná, ba dokonca vtipná, ale skôr sa týka života na Východe za posledných 40 rokov. Západ podľa neho prepadol číremu životnému materializmu, stráca zmysel pre kresťanstvo a najmä pre náboženstvo ako také, a tým aj pre to, čo ho podstatným spôsobom definuje – obetu. Náboženstvo Štúr pokladá za základ a spojivo sociálneho života. Neporušeného náboženského ducha a nefalšovanú podobu kresťanskej cirkvi – pravoslávie nachádza u ruských Slovanov. Je formulátorom rusofilnej idey Slovanstva. Rusko preňho znamená civilizačný princíp a politickú moc.

Nad týmto konštatovaniami sa treba zamyslieť, keď sa Štúr interpretuje ako konzervatívny mysliteľ a dejateľ. Tak ho videl už Milan Hodža. Táto charakteristika si vyžaduje upresnenie, v každom prípade však zamyslenie. Štúrovo úsilie bolo zamerané na zmenu: pracoval na konštituovaní a inštitucionalizovaní svojbytného slovenského národa, prial si politické oslobodenie stredoeurópskych Slovanov. Nechcel teda konzervovať, chcel meniť, chcel tvoriť! V rozličných dobách rozlične: ako iniciátor kodifikácie slovenského spisovného jazyka, ako novinár, poslanec uhorského snemu, ako jeden z vodcov slovenského povstania, usilujúci sa o politickú dohodu s panovníkom vo Viedni. Žalostný koniec revolučnej jari ho presvedčil o blížiacom sa zániku Habsburskej monarchie v možnom celoeurópskom konflikte a o neschopnosti politicky nesamosťatných slovanských národov zadovážiť si slobodu vlastnými silami. K tomu pristupuje fakt, že transformujúcu sa Európu 19. storočia vnímal ako disharmonickú, krízovú a nesolidárnu. Na výzvu sociálnej, hospodárskej a politickej modernizácie odpovedal „návratom“ k staroslovanským civilizačným fundamentom, ktorých prechovávatel-

Ťom v relatívne čistej podobe podľa jeho názoru bolo cárske Rusko, disponujúce okrem toho i reálnou, v Európe uznávanou mocou. „A Rusko má moc, obrovskú moc, a tým aj poslanie a právo rozmetať všetky slovanské separatistické tendencie a nárokovať si hegemoniu v celej rodine slovanských národov“ (s. 140). Štúrove predstavy o Rusku sú kombináciou vplyvu myšlienok ruských slavianofilov a akéhosi chladnokrvného mocenskopolitického realizmu. Jeho mysliteľskú osobnosť zvláštnym spôsobom charakterizovala zmes romantizmu a realizmu. Milan Hodža o ňom tvrdil, že z „metafyziky len dedukoval, inak však pevne kráčať po zemi. Túto zmes romantizmu a realizmu cítiť i v *Slovanstve a svete budúcnosti*. Použijúc súčasnú terminológiu, mohli by sme ho označiť skôr za fundamentalistu než konzervatívcu, pretože nebránil to, čo historicky rástlo a jestvovalo, ale doporučoval „očistu“ a návrat takpovediac k „prameňom“ a „praformám“. Usiloval sa formulovať špecifický slovanský variant modernizácie – odpovede na nevyhnutnosť vyporiadania sa s tlakom meniacich sa životných podmienok a foriem. Západnícku tvár Ruska pritom nebral do úvahy alebo ju jednoducho odmietal.

Štúrova rusofilná idea slovanstva sa odvracia od latinizovanej kultúrnej tradície stredo-európskych Slovanov a ruší Kollárov koncept *vzájomnosti* ako regulatívny a na partnerstve založený princíp vzťahov slovanských národov. V kontexte slovenských koncepcií slovanstva má svoj, ak tak možno povedať, korektív v Palárikovej úvahe *O slovanskej vzájomnosti* z r. 1864. Palárik domýšľa Kollárovu apolitickú koncepciu kultúrnej vzájomnosti do politických dôsledkov a orientuje sa pritom na princíp slobody. Jasne formuluje kritiku cárskeho centralistického absolutizmu, ktorý protirečí federalizmu ako jedine možnému princípu prípadnej politickej spolupráce slovanských národov, ktorú však nevníma ako „alternatívu“ či protiklad „Európy“, ale ako jej súčasť.

Niet pochyb o tom, že vydanie Štúrovho *Slovanstva a sveta budúcnosti* Slovenským inštitútom pre medzinárodné štúdie je záslužný počin. Nabáda k zamysleniu sa nad tvaroslovím a pojmoslovím slovenského národotvorného myslenia, ktoré je samo produktom rozporuplného procesu modernizácie v Európe.

Tibor Pichler

LITERATÚRA

- [1] ŠTÚR, L.: Dielo v piatich zväzkoch. II. Slovania, bratia! Bratislava 1956.
- [2] Dokumenty k slovenskému národnému hnutiu v rokoch 1848-1914. I. zv. 1848-1867 (Zost. František Bokes). Bratislava 1962.